

ziekenverzorging in het Hôtel-Dieu te Parijs

Wetenschap en alchimie

Van de kennis die de mensen uit de oudheid hadden verworven en van de wetenschappen, die zich toen hadden ontwikkeld, ging tijdens de middeleeuwen zeer veel verloren. De Griekse en Romeinse beschavingen werden immers als heidens beschouwd en men schonk er dan ook weinig aandacht aan, zodat ze spoedig in het vergeetboek geraakten. Ook de geneeskunde ontsnapte niet aan dit lot. De ziekte werd nu als het ware "vergeestelijkt"; ze werd beschouwd als een soort loutering door God opgelegd, die men gelaten moest aanvaarden. De gezonde mens moest de zieke bijstaan als blijk van naastenliefde. In de eerste helft van de middeleeuwen onderscheidden zich vooral de geestelijken bij het verzorgen van zieken. De H. Benedictus van Nursia (6e eeuw) legde in zijn kloosterregels de ziekenzorg aan zijn volgelingen op. De monniken

hiielden zich niet alleen praktisch bezig met het verzorgen van zieken, ze waren aanvankelijk ook de enigen die de geneeskunde, of beter, wat er van de geneeskunde uit de oudheid nog was overgebleven, als wetenschap kenden. Van al wat de antieke wereld op dit gebied had gepresteerd, was bijna niets meer bekend, te meer omdat ook de Romeinen de Griekse taal hadden gebruikt om hun ideeën en hun kennis van de medische wetenschap te verspreiden. Deze taal was echter in de middeleeuwse kloosters van het Westen weinig bekend. Al wat de monniken van geneeskunde afwisten, hadden ze dus uit de praktijk moeten leren, terwijl in de Arabische wereld geleerden als Avicenna volop gebruik maakten van de Griekse werken bij de uitbreiding van hun kennis. Het moet ons dan ook niet verwonderen, dat de Arabieren

op dit gebied een grote voorsprong hadden. Toch hebben de monniken goed werk geleverd, vooral op het gebied van de geneeskundige kruiden, waaraan zij zeer veel belang hechtten.

Vanaf de 11e eeuw is er echter verandering in deze toestand te bespeuren. Omstreeks die tijd ontstaat wat we kunnen noemen een middeleeuwse lekengeneeskunde. De geneeskunde wordt nu niet meer uitsluitend door monniken uitgeoefend, maar ook door leken. Te Salerno in Zuid-Italië werd toen de eerste medische school gesticht, die talrijke studenten uit vele Europese landen aantrok. Hier werd de Griekse geneeskunde weer opgenomen en over Europa verspreid. Ook de Arabische werken waren daar bekend. Zo werd Salerno de wegbereider van de eerste universiteiten van Bologna, Montpellier, Padua. Reeds in de 12 eeuw verbood de Kerk aan de monniken zich nog met geneeskunde bezig te houden en in de 13e eeuw werd dit verbod ook aan de seculiere (wereldlijke) geestelijkheid opgelegd.

Nochtans kan men in deze periode nog steeds niet spreken van een echte geneeskunde; het blijft veel meer een louter discussiëren over theoretische zaken, dan wel een praktische toepassing van de medische kennis. In dit verband spreekt men van medische scholastiek. Eén van de bekendste vertegenwoordigers daarvan was Pietro d'Abano. Hij legde er zich vooral op toe, de tegenspraken die voorkwamen in de werken van bekende persoonlijkheden op medisch gebied door een sofistieke redenering weg te cijferen.

Ondanks het feit dat de middeleeuwen voor de echte geneeskunde, zoals wij die nu kennen, weinig gepresteerd hebben, kunnen we toch enkele positieve resultaten opsommen. Onder het impuls van de christelijke leer nam het ziekenhuiswezen grote uitbreiding. Tot de oudste ziekenhuizen van West-

Tijdens de middeleeuwen geraakten de “heidense” wetenschappen uit de oudheid op het achterplan. Zo verging het ook de geneeskunde. Aanvankelijk hielden alleen monniken zich met ziekenzorg bezig, maar in de 11e eeuw ontstond de lekengeneeskunde. Belangrijke verwezenlijkingen zijn echter de toepassing van kruiden en het ontstaan van het ziekenhuiswezen. Ook de alchimie speelde toen een belangrijke rol.

Europa behoren het Hôtel-Dieu van Lyon (6e eeuw) en dat van Parijs (7e eeuw). Ook bestonden er duizenden leprozerieën, waar men de melaatsen verzorgde. Een ander positief element was, dat men vaststelde dat infectie, de oorzaak is van vele ziekten. Geneesheren van de universiteiten van Bologna en Montpellier boekten op dit gebied goede resultaten. Wanneer wij bedenken, dat juist in de middeleeuwen Europa door meedogenloze ziekten, als de pest en de melaatsheid, werd geteisterd, dan is het dubbel erg, dat de geneeskunde toen nog zo machteloos stond. Vooral tegenover de pest was de mens weerloos. Men kende wel enkele nuttige voorbehoedsmiddelen om besmetting te vermijden, maar over het ontstaan van de ziekte deden vele onzinnige praatjes de ronde; men beschuldigde de joden ervan de kwaal te verspreiden of men bracht het ontstaan ervan in verband met de sterren. Ook gaf men de mensen allerlei “raadgevingen”, b.v. niet te lang te slapen! Niemand dacht er echter nog aan, dat reeds Avicenna de ratten als de verspreiders van de pest had aangewezen. De melaatsheid, veel minder besmettelijk, was op het einde van de 15e eeuw bijna helemaal overwonnen, dank zij maatregelen als de afzondering van de melaatsen in leprozerieën en de ver-

plichting een speciale kleding te dragen. De melaatsen moesten ook houten ratels bij zich dragen om de gezonde mensen, die in hun buurt kwamen, op afstand te houden.

Eén van de stelregels die de middeleeuwse geneesheren bij het bestrijden van ziekten volgden was, dat men het gelijke met het gelijksoortige moest bestrijden. Zo trachtten zij b.v. zomersproeten te verwijderen met luipaardenvet; ontstoken ogen moest men behandelen met een geneesmiddel gemaakt uit pauwenogen en tegen geelzucht waren gele kippeborstjes aangeraden. De middeleeuwse geneesmiddelen waren dus wel zeer zonderling. Bovendien bevatten ze dikwijls wel een twintigtal verschillende elementen.

Een aan de geneeskunde aanverwante bedrijvigheid was de alchimie. Zij was reeds in de oudheid tot ontwikkeling gekomen, maar kende in de middeleeuwen haar hoogste bloei. De alchimist hield

zich bezig deels met wetenschappelijke, deels met filosofische opzoekingen. Hij zocht naar de “steen der wijsheid”, naar het alheilmiddel. Hij trachtte edele metalen samen te stellen, vertrekkende van andere, minder kostbare materialen. Onder hen waren er merkwaardige mensen, die uitblonken in allerlei proefnemingen en die mogen beschouwd worden als de voorlopers van de hedendaagse scheikundigen. Maar er waren ook anderen, avonturiers, aftruggelaars, bedriegers en oplichters, die de alchimie beoefenden om de mensen op een sluwe manier hun geld te ontfutselen. We moeten nog wachten tot de tijd van de renaissance vóór we op medisch gebied geleerden met naam aantreffen, die de geneeskunde een nieuwe, moderne richting zullen aanwijzen.

alchimisten

